MONITORING PROJECTEN

BEWEGENDE STAD

Nodigt de vernieuwde inrichting uit tot meer bewegen?

Hanzehogeschool Groningen
University of Applied Sciences

Juli 2016

InnovatieWerkPlaats Beweegvriendelijke Inrichting Openbare Ruimte
Lectoraat Praktijkgerichte Sportwetenschap
Instituut voor Sportstudies

Hanneke Verbree
Hiske Wiggers

share your talent. move the world.

INLEIDING

'De stad als sportschool' illustreert dat de gemeente Groningen stadjers uitnodigt om te sporten en bewegen in de openbare ruimte van Groningen[1]. Van hardlopen in het Noorderplantsoen, skeeleren in het Stadspark tot crossfit trainingen op de Grote Markt, steeds meer mensen sporten in de openbare ruimte[2].

De nota de 'Bewegende Stad' moet Groningen de komende jaren sport- en beweegvriendelijker maken[1,] Groningen zet in op het zichtbaarder en bereikbaarder maken van sportvoorzieningen, waarbij sport en spel een groter onderdeel uitmaken van de openbare ruimte. In het kader van de 'Bewegende Stad' zijn er drie concrete projecten gerealiseerd: a) Outdoor Fitness Reitdiep (outdoor fitness apparaten), b) Hunze- van Starkenborgh (sport- en speelvoorzieningen) en c) Oosterkade (multifunctionele sport- en speelplek). In dit onderzoek staat de monitoring van deze projecten centraal en wordt bekeken in hoeverre de vernieuwde inrichting van de openbare ruimte uitnodigt tot meer bewegen, sporten en spelen. Hierbij zal er gekeken worden in welke mate de voorzieningen worden gebruikt, wie de gebruikers zijn en ik welke mate de gebruikers tevreden zijn over de vernieuwde voorzieningen.

Achtergrond

De fysieke en sociale omgeving zijn, veelal onbewust, van invloed op het beweeggedrag van mensen[3]. Een aantrekkelijk park nodigt uit tot wandelen of hardlopen. Een mooie fietsroute door de natuur nodigt uit tot fietsen. Toegankelijkheid, aantrekkelijke beweegmogelijkheid, maar ook esthetiek speelt een rol in het in beweging krijgen van mensen[4]. De openbare ruimte is de grootste sport- en beweegaccommodatie van Nederland. Of mensen er wel of niet gebruik van maken is van meer factoren afhankelijk dan alleen de inrichting van de fysieke infrastructuur. Is er een aantrekkelijk aanbod? Kan ik na afloop ook gezellig wat drinken? Zijn er meer mensen die er gebruik van maken? De combinatie van harde infrastructuur (fysiek), zachte infrastructuur (sociaal) en kennis over hoe het proces om te komen tot een optimale inrichting vormgegeven kan worden bepalen gezamenlijk in hoeverre de potentie van de openbare ruimte benut wordt[5].

De gemeente Groningen heeft in samenwerking met de InnovatieWerkPlaats Beweegvriendelijke Inrichting Openbare Ruimte (BIOR) diverse kansen benut om de openbare ruimte zo in te richten dat het uitnodigt tot bewegen, spelen en ontmoeten[6], zoals:

a) bij herinrichtingen (eenvoudige) ingrepen doen om meer aanleiding voor ontmoeting, sport en spel te integreren in de openbare ruimte;
b) bewegen in de openbare ruimte aantrekkelijker maken voor bredere doelgroepen; een mooi decor met rustplekken voor ouderen, al dan niet gekoppeld aan speelplekken voor kinderen[2].

Onderzoeksvraag

In hoeverre nodigt de vernieuwde inrichting van de openbare ruimte uit tot meer bewegen, sporten en spelen?

Onderzoeksontwerp

In dit onderzoek is gekozen om het MAPE- model, dat wordt weergegeven in Figuur 1, te hanteren om de efficiëntie van de projecten vast te stellen en te kunnen vergelijken in de toekomst[7]. Het model geeft de relaties weer tussen de ingezette middelen, activiteiten, prestaties en effecten.

Data-verzameling

11 semi- gestructureerde diepte-interviews met sleutelpersonen
(topics: herkomst, doelstelling, locatie, partners, financiën, inrichting, beheer, toegankelijkheid, veiligheid, esthetiek, begeleiding, doelgroep en verwachting)

42 uren observeren (SOPARC methode)

31 gebruikersinterviews
(topics: gebruik, frequentie, tijd, individueel, tevredenheid, begeleiding, contacten en sporten open ruimte elders)

11 semi- gestructureerde interviews met buurtbewoners
(topics: bekendheid, gebruik, tevredenheid en bijdrage wijk)

Figuur 1: MAPE model van Bouckaert en Auwers (1999)

TIJDSVERLOOP PROJECTEN

Outdoor Fitness Reitdiep

Hunze- van Starkenborgh

Oosterkade

PROJECTEN PROFIELEN

Gemeente Groningen

Totaal aantal huishoudens: 124.749
Bevolking totaal: 201.270
Totaal aantal huishoudens:
Totaal aantal studenten: 222

Aantal mensen met uitkering: 10.006
Gemiddeld huishoudensinkomen (€1.000): 28.5

Outdoor Fitness Reitdiep

PC gebied: Paddepoel

Totaal aantal huishoudens: 6.188
Bevolking totaal: 10.189
Aantal studenten: 869
Aantal mannen: 48,5%
Aantal vrouwen: 51,5%

Aantal mensen met uitkering: 655
Gemiddeld huishoudensinkomen (€1.000): 24,9

Hunze- van Starkenborgh

PC gebied: Oosterhogebrug

Totaal aantal huishoudens: 3.287
Bevolking totaal: 7.557
Aantal studenten: 272
Aantal mannen: 50,7%
Aantal vrouwen: 49,3%

Aantal mensen met uitkering: 137
Gemiddeld huishoudensinkomen (€1.000): 37,9

Oosterkade

PC gebied: Oosterpark

Totaal aantal huishoudens: 8.220
Bevolking totaal: 12.003
Aantal studenten: 1.722
Aantal mannen: 48,9%
Aantal vrouwen: 51,1%

Aantal mensen met uitkering: 1.019
Gemiddeld huishoudensinkomen (€1.000): 23,3

Onderzoek en Statistiek Gemeente Groningen (2016)

OUTDOOR FITNESS REITDIEP

De outdoor fitness locatie Reitdiep is in februari 2015 vanuit een initiatief van de wijkraad Paddepoel tot stand gekomen. De bewoners zijn actief betrokken geweest bij de keuze van de apparaten. De locatie bestaat uit 7 apparaten waar met behulp van eigen lichaamsgewicht getraind kan worden. Er zijn instructieborden voor het gebruik van de apparaten. De ondergrond is KoMex halfverharding. WE Fitness heeft in het begin twee keer een training verzorgd, inmiddels wordt er geen begeleiding meer op de locatie verzorgd. De gemeente is eigenaar van de locatie en stadsbeheer Groningen heeft de verantwoordelijkheid voor het beheer en onderhoud. De totale kosten voor de locatie bedragen €35.000.

Figuur 2. Aantal keren dat locatie wordt gebruikt (n=16)

"Het viel ons op dat er ook veel allochtonen gebruik maken van de outdoor fitness plek in Paddepoel, dit hadden wij als Gemeente Groningen niet verwacht."

Figuur 3. Vaker sporten/ bewegen in openbare ruimte vanwege locatie (n=16)

De gebruikers zijn vooral mannen (62,5%) met een gemiddelde leeftijd van 36 jaar afkomstig uit de wijk Paddepoel. Elke leeftijdsgroep maakt gebruik van de locatie, maar de groep ›60 jaar is het grootst (26%). De belangrijkste redenen voor het gebruik waren: kosteloos (53,3%), dichtbij (46,7%) en gezondheid (33,3%). De niet-gebruikers zijn bekend met de locatie en vinden deze van toegevoegde waarde voor de wijk (65%). 43,8% van de gebruikers is door de locatie vaker in de openbare ruimte gaan sporten. Echter 2/3 van de gebruikers gaf aan dat de vernieuwde inrichting niet de reden is dat ze zijn gaan sporten/ bewegen in de openbare ruimte.

"Vroeger was ik 115kg, toen ben ik gaan trainen voor de 4Mijl van Groningen en ben ik enorm afgevallen. Nu kom ik hier elke dag sporten voor mijn gezondheid."

80%

Tevreden met de sportlocatie

HUNZE- VAN STARKENBORGH

De sport- en speelvoorzieningen in de Hunze zijn in april officieel geopend. Het speeltoestel op het middenterrein was aan vervanging toe en de gemeente had plannen (de Bewegende stad) om de openbare ruimtes sportiever in te richten. De bewoners zijn actief betrokken geweest bij het proces. Eindresultaat bestaat uit: speelvoorziening, voetbalveldje en pannakooi (middenterrein), outdoor fitness locatie met 7 apparaten en een pannakooi (naast Hunzeborgh) en een hardlooproute. Bij de outdoor fitness locatie worden trainingen georganiseerd door de loopgroep, 50+ fitnessclub en de tennisvereniging. De gemeente is eigenaar en is verantwoordelijk voor het onderhoud. De kosten voor de totale realisatie bedragen €175.000.

Figuur 4. Aantal keren dat locatie wordt gemaakt in relatie tot leeftijd (n=279)

"De reden dat ik wel een paar keer heb gesport op de fitnessplek is omdat het er heel uitnodigend uitziet. Er loop een pad dwars doorheen en zit ook vlak naast een fietspad. Je kunt het bijna niet, niet een keer uitproberen als je er langs rent denk ik wel eens."

"Ik kom met mijn dochter naar het veldje bij de Hunzeborgh zodat zij daar kan spelen. Ik kom er niet echt om te sporten, maar soms zit ik even op de apparaten terwijl zij wat anders doet."

"Het proces was een succes omdat mensen nu zelf mee konden beslissen en zich mede verantwoordelijke voelen."

De gebruikers zijn vooral kinderen tot 12 jaar. De outdoor fitness locatie wordt ook door deze groep (69%) gebruikt om te spelen, 26% van de volwassenen maakt gebruik van deze locatie. Voor het gebruik van de pannakooi viel 87% in de categorie tot 12 jaar. Relatief gezien maken meer jongens gebruik van de pannakooi en voetbalveld en de meisjes van de speeltoestellen. De hardlooproute wordt vooral gebruikt door volwassenen. De belangrijkste redenen voor het gebruik waren: buiten, dichtbij, gezondheid, leuke tijdsbesteding, plezier en sociale contacten. Op de pannakooien na, nodigt de vernieuwde inrichting niet uit tot meer bewegen, maar zorgt dit er wel voor de dat de gebruikers vaker zijn gaan sporten in de openbare ruimte dan voor de realisatie.

Figuur 5. Gebruikers outdoor fitness (n=39)

"De reden dat ik hier sport is omdat het buiten en laagdrempelig is."

OOSTERKADE

De Oosterkade is in mei 2016 gerealiseerd, omdat de huidige plek aan vervanging toe was en de gemeente tegelijkertijd het plan had om de Oosterkade beweegvriendelijker in te richten. Bewoners en stakeholders zijn intensief betrokken geweest bij de inrichting van de nieuwe locatie. Er is een multifunctionele plek gecreëerd bestaande uit: Calisthenics toestellen, speeltoestellen voor kinderen, een vernieuwd basketbalveld en een hardlooproute. Aan het eind van de hardlooproute worden op termijn outdoor fitness apparaten geplaatst. De gemeente Groningen is eigenaar en stadsbeheer Groningen is verantwoordelijk voor het onderhoud. De kosten voor het gehele traject bedragen tussen de €70.00 - €80.000.

Figuur 6. Aantal keren dat de locatie wordt gebruikt (n=15)

De gebruikers zijn vooral mannen (93,3%) met een gemiddelde leeftijd van 24,4 jaar afkomstig uit verschillende wijken uit de stad. De locatie wordt door vrijwel alle leeftijdsgroepen gebruikt, maar vooral de jongere doelgroep is vertegenwoordigd. De belangrijkste redenen voor het gebruik waren: gezondheid (60%), dichtbij, kosteloos (53,3%) en spelen (40%). 86,7% van de gebruikers is door de locatie vaker in de openbare ruimte gaan sporten. Echter 2/3 van de gebruikers gaf aan dat de vernieuwde inrichting niet de reden is dat ze zijn gaan sporten/ bewegen in de openbare ruimte.

"Elke zondagmiddag hebben we met een groep afgesproken om te komen sporten."

Figuur 7. Vaker sporten/ bewegen in openbare ruimte vanwege locatie (n=15)

CONCLUSIE

De onderzoeksresultaten, weergegeven in een cross-case vergelijking (Tabel 1), geven weer dat de vernieuwde inrichting van de openbare ruimte niet uitnodigt tot meer bewegen, sporten en spelen.

De vernieuwde inrichting lijkt dus niet de reden dat de gebruikers zijn gaan sporten en bewegen in de openbare ruimte, maar door de vernieuwing wordt er wel frequenter gesport in de openbare ruimte. Dit kan te maken hebben met het feit dat twee van de drie locaties recentelijk zijn geopend en de omwonenden meer tijd nodig hebben om te wennen aan de nieuwe inrichting en het sporten in de openbare ruimte, voordat ze daadwerkelijk zelf gebruik gaan maken.

Burgerinitiatief en –participatie lijken van groot belang bij de totstandkoming en de tevredenheid van de locatie. Verder is er een groot budgettair verschil tussen de locaties, maar dit heeft geen invloed op het gebruik en de tevredenheid.

Zoals zichtbaar in de projectprofielen zijn er verschillen in geografische ligging en sociaal economische status (SES) van de betreffende wijk. Een lage SES van een wijk kan meer effect behalen op het beweeggedrag van de wijkbewoners[7].

In wijken waar het beweeggedrag al hoog is, zal er door een dergelijke vernieuwde inrichting relatief weinig verbetering zichtbaar zijn. Het effect om meer mensen te laten bewegen door middel van het beweegvriendelijk inrichten van de openbare ruimte is het grootst in wijken met een lage SES[8].

Ondanks dat de vernieuwde inrichting niet direct uitnodigt tot meer bewegen, blijkt dat de gebruikers van de locaties erg tevreden zijn met de gerealiseerde voorzieningen. Dit is te verklaren door het proces van realiseren en de totstandkoming van de voorzieningen. De wijkbewoners zijn zelf de initiatiefnemers of ze worden actief en intensief betrokken bij de inrichting van de openbare ruimte.

Tabel 1: Cross-case vergelijking

Locatie	M (middelen)	A (activiteiten)	P (prestatie)	E (effectiviteit)
Outdoor fitness Reitdiep	Meer sporten en bewegen Burgerinitiatief €35.000	Outdoor fitness apparaten	Mannen, >60 jaar 44% is frequenter gaan sporten in openbare ruimte (2/3 niet afhankelijk van locatie) 80% tevreden locatie	
Hunze- van Starkenborgh	Meer sporten en bewegen Burgerparticipatie €175.000	Sport- en spelvoorzieningen	Kinderen tot 12 jaar Gebruik speeltoestel middenterrein hoogst Meest tevreden met pannakooien	Effectiviteit bij vervolgonderzoek in kaart brengen
Oosterkade	Meer sporten en bewegen Burgerparticipatie €70.000- €80.000	Multifunctionele sport- en speelplek	Mannen, gem. 24 jaar 87% is frequenter gaan sporten in openbare ruimte (2/3 niet afhankelijk van locatie) 80% tevreden locatie	

ADVIES

BOTTUM-UP

Het gebruik van de vernieuwde inrichting in de openbare ruimte en de tevredenheid van de gebruikers wordt sterk beïnvloed door de mate waarin de wijkbewoners en andere stakeholders zijn betrokken bij de totstandkoming en realisatie. De projecten waar de behoeften en dus het initiatief van de wijkbewoners zelf komt (burgerinitiatief) of waar wijkbewoners actief en intensief zijn betrokken bij het gehele proces (burgerparticipatie) hebben een grotere kans van slagen. De nieuwe inrichting sluit dan naadloos aan op de wensen/ behoeften van de gebruikers, waardoor de tevredenheid hoog is en de vernieuwde inrichting daadwerkelijk een waardevolle bijdrage levert en wordt gebruikt.

SUC(SES)

De vernieuwde inrichting lijkt niet de reden dat de gebruikers zijn gaan sporten in de openbare ruimte, maar door de vernieuwing wordt er wel frequenter in de openbare ruimte gesport. Dit hangt sterk samen met de SES van wijken. Het effect om meer mensen te laten bewegen door middel van het beweegvriendelijk inrichten van de openbare ruimte is het grootst in wijken met een lage SES. Het is dus aan te bevelen om de focus te leggen op de lage SES wijken. Er ligt een uitdaging in het in beweging brengen van in actievelingen. Het uitvoeren van een 'beweegscan' is een belangrijke eerste stap. Hieruit blijkt op welk gebied (o.a. recreatief, sportief of functioneel bewegen) de focus moet komen te liggen om het effect in de wijk zo groot mogelijk te laten zijn.

METEN = WETEN

De fysieke en sociale omgeving zijn, veelal onbewust, van invloed op het beweeggedrag van mensen. De openbare ruimte is de grootste sport- en beweegaccommodatie van Nederland en deze heeft dus veel potentie om mensen in beweging te zetten en te houden. Desondanks is er nog weinig onderzoek gedaan naar het gebruik en de succesfactoren van deze openbare ruimte. Dit onderzoek was een eerste aanleiding, maar dit is slechts een begin. Om de openbare ruimte ook in de toekomst nog meer van waarde te laten zijn, is het zinvol om structureel onderzoek te doen naar het gebruik en het succes van de openbare ruimte. Op deze manier kan de effectiviteit van de vernieuwde inrichting op de beweegvriendelijkheid in kaart worden gebracht.

Bronnen

[1] Bakker, C (2014). De stad als sportschool. Dagblad van het Noorden.10 april 2014, pag. 44.

[2] Gemeente Groningen (2014). De bewegende stad: visie op de inrichting van de sportieve en speelse openbare ruimte. Groningen: Gemeente Groningen.

[3] Sallis, J. F. Owen, N. en Fisher, E. B. (2008). Ecological models of health behavior. In: Glanz K, Rimer B, Viswanath K. Health behavior and health education. Theory, research and practice. Chapter 20, Jossey Bass, San Fransisco, CA.

[4]Humpel, N., Owen, N., & Leslie, E. (2002). Environmental factors associated with adults' participation in physical activity: a review. *American journal of preventive medicine*, 22(3), 188-199.

[5] Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB, 2015). http://www.nisb.nl/weten/kennisgebieden/beweegvriendelijke-omgeving.html

[6.] Cammelbeeck, C., Engbers, L.H., Kunen, M. en L'abée, D. (2013). Ontwerpprincipes voor een beweegvriendelijke omgeving. Ede: Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen (NISB)/TNO.

[7.] Lakerveld, J., Rebah, M. B., Mackenbach, J. D., Charreire, H., Compernolle, S., Glonti, K., ... & Oppert, J. M. (2015). Obesity-related behaviours and BMI in five urban regions across Europe: sampling design and results from the SPOTLIGHT cross-sectional survey. BMJ open, 5(10), e008505.

[8] Linger, R. J., Bakker, I., Bosscher, R. J., & ten Dam, J. J. (2011). Deinvloed van de fysieke omgeving op lichamelijke activiteit: hoe beweeg je beleidsmakers? Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen, 89(6), 300-304.

Colofon

Hanzehogeschool
Lectoraat Praktijkgerichte Sportwetenschap

Hanneke Verbree
Hiske Wiggers

Als onderdeel van een opdracht vanuit:
Gemeente Groningen

Het lectoraat doet praktijkgericht wetenschappelijk onderzoek op de thema's:
- bewegingsonderwijs;
- training/coaching;
- stimuleren van sport en bewegen;
- **sportbeleid en ondernemerschap**.

Binnen het thema 'sportbeleid en ondernemerschap' zijn er drie onderzoekslijnen op het gebied van **beweegvriendelijke omgeving**, sportclubs en evenementen.

Voor meer informatie:
h.m.wiggers@pl.hanze.nl

Lectoraat Praktijkgerichte Sportwetenschap
Instituut voor Sportstudies
Zernikeplein 17
9747 AS Groningen